ANASTASIE IORDACHE, *Pe urmele lui Dumitru Brătianu*, Editura Sport-Turism, București, 1984, 348 p. (348 text + bibliografie selectivă)

Din nou, colecția — atît de fericit inițiată și susținută de Editura Sport-Turism — și-a găsit un exeget de aleasă calificare. Reconstituirea drumului parcurs de Dumitru Brătianu în dificilul proces de constituire a României moderne a fost realizată de A. Iordache cu o desăvîrșită adeziune la obiect. Bun cunoscător al „spiritului epocii", în interiorul căreia a integrat viața și activitatea *Goleștilor*, istoricul ne-a oferit, din nou, măsura capacității sale conturînd liniile fundamentale ale activității politice și schița portretului moral al unuia dintre „marii oameni ai țării" (p. 337), „dintre cei mai iluștri luptători ai făuririi României moderne" (340).

Firește, autorul nu realizează un studiu monografic, cerințele colecției nu o recomandă și nici nu o îngăduie. Lucrarea se adresează unui public larg. Faptul a conferit autorului o mai mare libertate de mișcare. Activitatea lui D. Brătianu este analizată și judecată în două din momentele mari ale istoriei noastre moderne: revoluția de la 1848 și Unirea, în cuprinsul cărora a avut un important rol, în care și-a desfășurat întreaga gamă a posibilităților și a energiei sale creatoare. Bogatul fond documentar folosit, edit sau inedit, alcătuit din memorii justificative, necesare cunoașterii realităților românești sau din corespondența eroului, ni-l înfățișează pe D. Brătianu drept un spirit ales, înzestrat cu o nestrămutată voință, unul dintre promotorii cei mai consecvenți ai liberalismului român, credincios, pînă la capăt, radicalismului, care a influențat, ca nimeni altul, cursul unor mari evenimente (93, 339).

Diplomat de prestigiu, D. Brătianu a jucat un important rol în susținerea cauzei românești în Anglia, al cărei sprijin era apreciat drept capital pentru realizarea opțiunilor naționale. Prestigiul care și l-a cîștigat în lumea diplomatică a timpului, dar și în cuprinsul Comitetului democratic european, al cărui membru era, eficiența politică a demersurilor sale i-au îngăduit autorului să-l considere drept „unul dintre marii precursori ai diplomației românești moderne" (p. 70), să-l situeze „printre marii oameni ai țării" (p. 337), „integrat temeinic pleiadei de mari și iluștri luptători pentru făurirea României moderne' (p. 340).

Spre deosebire de fratele său — spirit pragmatic, mai apropiat de realitățile și nevoile societății ale cărei interese le reprezenta — D. Brătianu a fost depășit de împrejurările perioadei care a început odată cu instaurarea regimului monarhiei constituționale. În această nouă epocă, nu s-a mai putut atașa, cu aceeași tenacitate și înțelegere a fenomenelor politice operei de edificare statală (p. 309). De la pasiune revoluționară, alunecă la patimă politică (p. 315).

Evitînd să explice evoluția sau involuția omului politic care a reprezentat generația de la 1848 și a jucat un rol atît de important în realizarea Unirii, autorul a alcătuit o lucrare interesantă, de mare necesitate; prin intermediul ei, se realizează încă o breșă în zidul în care unele aprecieri tendențioase, preluate fără discernămîntul critic corespunzător, l-a ridicat între căuzașii de la 1848. Personalități diferite sub raport temperamental, cu vederi deosebite, adesea, asupra modalităților de soluționare a opțiunilor politice, reprezentanții generației de la 1848 — din care a făcut parte și D. Brătianu — au acționat mînați de aceeași adîncă dragoste față de națiune și de interesele acesteia. Năzuințele naționale, aceleași, le-au nivelat demersurile și i-au apropiat.

Lucrarea reprezintă un început, pe drumul, lung încă, al realizării galeriei portretelor făuritorilor României moderne.

Gh. Platon

AL. ZUB, *Biruit-au gîndul (note despre istorismul românesc)*, Iași, Editura Junimea, 1983, 357 p. + rezumat în limba franceză și indice de nume

Alexandru Zub este una dintre acele naturi alese pentru care a scrie istorie nu înseamnă numai a da expresie unei vocații; este, mai mult, nevoia de afirmare a unui mod de existență, a unor principii și comandamente etice a unei concepții filosofice care dau sens, înnobilează și fertilizează viața. Intitulîndu-și astfel culegerea, a vrut să sugereze — cum singur o mărturisește — că frămîntarea lui M. Costin, născută din pasiune civică și scrupul intelectual, a rămas, peste veac, expresia unei dileme și deviza angajării cărturarilor noștri. Urmărind să scoată în relief, îndeosebi, lupta istoricilor pentru recuperarea demnității colective, care a însoțit eforturile defensive ale poporului nostru, — reliefînd-o — autorul

se pronunţă, mereu, în favoarea liniei de împăcare între militantism şi adevărul istoric, cu condiţia ca cel dintîi, în limitele formulei maioresciene, să fie exercitat „în marginile adevărului" (p. 12—13). Adevărurile formulate în cuprinsul lucrării, circumscrise perioadei moderne a istoriei noastre, sînt valabile, în egală măsură şi pentru vîrsta contemporană a istoriografiei, care, consideră autorul, pentru a se elibera de vechile obsesii şi a-şi spori disponibilităţile cognitive trebuie să ia act de propria-i evoluţie (p. 14).

Cele 46 *studii şi eseuri* asupra evoluţiei gîndirii istorice româneşti, privită sub unghiul militantismului profesat de-a lungul ultimilor trei secole, grupate în trei mari părţi (*Adevăr şi militantism, Durată şi împlinire naţională, Demnitatea istoriei)*, pe lîngă faptul că utilizează şi valorifică o bogată şi variată informaţie istorică — reliefînd siguranţă şi erudiţie — reprezintă, credem, o limpede afirmată profesiune de credinţă, mai lesne decelabilă din gruparea materialelor de acest gen.

Cel care citeşte cartea, admirînd erudiţia şi supleţea expunerii, nu poate să nu constate continua frămîntare a istoricului, care, limitîndu-şi demersurile la trecut, îşi formulează, fără şovăială, opţiunile, încrederea în rolul înnoitor şi civilizator al istoriei, în valorile şi în demnitatea sa şi, mai cu seamă, în adevărul ei. Referindu-se la militantismul şi adevărul istoriei, la rolul utilitar şi la demnitatea acesteia, la misiunea istoricului, Al. Zub invită la dialog fertil, pe marginea unora dintre problemele fundamentale ale vieţii noastre culturale de astăzi, exprimîndu-şi convingerea că, în confruntarea neistovită dintre militantismul politic şi nevoia de adîncire a cunoaşterii istorice, accentul se deplasează, tot mai mult, spre latura cognitivă (p. 14). Aceasta nu este o simplă constatare ; reprezintă o cerinţă impusă istoriei şi slujitorilor ei. Mai mult, poate, decît în cărţile în care dialogul este circumscris unei tematici şi limitat în cuprinsul şi la problematica unei perioade, culegerea de faţă ni-l înfăţişează pe autor mişcîndu-se, cu dezinvoltură, pe întregul registru, grav şi complex, al istoriografiei, al filosofiei istoriei ; aceasta, nu pentru a ne restitui scheme din considerarea unor epoci sau atitudini, ci pentru a discuta valoarea actelor şi a faptelor istorice, în greutatea lor contemporană. Titlurile articolelor, în varietatea lor, sînt tot atîtea gînduri ale istoricului, căutări care, prezente în cîmpul întins al istoriografiei, revin, obsedant, pe parcursul culegerii. Astfel, este reliefată, mereu, nevoia de adevăr, necesitatea „ca trecutul să fie reliefat fără prejudecăţi şi părtinire" (p. 32), este subliniat rolul istoriei ca mijloc de restituire a cinstei şi a vredniciei obşteşti (p. 66—67). În privinţa raportului dintre *logos* şi *ethos* (p. 35 şi urm.), între minte şi inimă, în orientarea scrisului istoric, autorul consideră că, în spiritul românesc, acesta se află cuprins într-o sinteză caracterizată prin măsură şi armonie (p. 51).

În egală măsură, este subliniată, obsesia neatîrnării, alt mijloc al militantismului istoriografiei, la fel de permanent ca şi adevărul. Istoricii au fost constrînşi să lupte, „cu sabia şi cu pana, pentru dreptăţile ţării" (p. 138). De asemenea, se stăruie asupra sensului, limpede înţeles al culturii noastre naţionale *(Prin cultură spre libertate)*. În timp ce ideologiile separă, remarcă autorul, referindu-se direct la experienţa anului 1848, cultura, întemeiată pe descoperirea vechilor valori, unifică, solidarizează pe militanţi în jurul unui crez comun *(Cultura şi libertatea naţională*, p. 102, 147). Este urmărită, în înfăţişările sub care se prezintă, se proclamă şi, uneori, se ascunde *obsesia libertăţii (Ideea de libertate la români în epoca regenerării*, p. 155), remarcîndu-se continuitatea de spirit care defineşte epoca (p. 165).

Personalităţi care au ilustrat şi au onorat istoriografia sînt înfăţişate în *acţia lor civică şi culturală* modelatoare *(Kogălniceanu şi sentimentul istoriei)*, Bălcescu *(Omul acţiei*, mistuit cu ideea unirii), Eudoxiu Hurmuzaki (primul care a înţeles că istoricul este un cumulard al mai multor discipline ; că nu este un simplu colecţionar de documente, ci posesorul unei filosofii care-i călăuzeşte cercetarea, p. 201), Maiorescu *(Obsesia sintezei)*, A. D. Xenopol („ambasadorul respectat al drepturilor noastre istorice", p. 232). Orientarea spre istorie a multora dintre cărturarii noştri, constată, pe drept autorul, nu a fost atît biruinţa unei vocaţii, cît, mai mult, o necesitate, izvorîtă din condiţiile specifice ale vieţii naţionale (p. 233). Gîndirea istorică a lui Eminescu, acest „om deplin al culturii româneşti", este urmărită în articolul *Viziune şi desfăşurare istorică* (p. 206).

În cea de a treia parte a volumului *(Demnitatea istoriei)* se revine asupra raportului dintre interesul naţional şi adevăr, dintre istorie şi politică, este înfăţişat rolul istoriei ca pedagogie naţională (p. 308). Nu întîmplător, la acest mare capitol, sînt inserate note pline de substanţă pe marginea scrierilor şi personalităţilor lui M. Eliade, N. Iorga, V. Pârvan, D. Prodan.

Este o carte frumoasă, scrisă cu acurateţă şi nerv, de mare densitate intelectuală, care, depăşind limitele stricte ale specialităţii, se înscrie, ferm, în peisajul general al culturii

noastre. O pledoarie în favoarea adevărului şi a frumosului, care dezvăluie un spirit ardent, pasionat, implicat activ în problematica gravă şi densă a culturii noastre contemporane.

Gh. Platon

ILIE BĂDESCU, *Sincronism european şi cultură critică românească. Contribuţii de sociologie istorică privind cultura modernă românească*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, 328 p.

În rîndul lucrărilor de gen care, în majoritatea lor, ocolesc, cu ostentaţie, explicaţiile sociologice, menţinîndu-se la limita teoretică, lucrarea semnată de I. Bădescu reprezintă o excepţie. Prin intermediul ei, sociologia irumpe în cîmpul cercetării istorice, reliefînd, încă o dată, existenţa preocupărilor îndreptate spre alcătuirea istoriei totale, în acord cu orizontul timpului nostru.

Contribuţiile sociologului sînt organizate în patru părţi principale: I *Consideraţii teoretice prealabile*, II *Periferializarea. Din suburbia Imperiului în suburbia Metropolei*, III *Cultura eroică*, IV *Cultura critică. Deschiderea seriei teoriilor critice. Sinteza eminesciană.* Ideea de bază, pe care autorul o dezvoltă pe parcursul lucrării, este aceea că „în epoca modernă, România a avut o poziţie periferială din punct de vedere economic faţă de Europa occidentală. În condiţiile acestei rămîneri în urmă în planul vieţii economice, cu circa 100—200 ani, cultura românească a reuşit ca, în decurs de numai 30 ani să se sincronizeze cu cea occidentală, pentru ca apoi, în următorii 50 ani, deschizînd seria „culturii critice", să devină o cultură europeană de avangardă" (p. 21).

Însuşindu-şi teoria lui M. Eminescu, cu privire la pătura superpusă şi la alternarea perioadelor de predominare a elementului autohton cu perioadele de dominare a elementului imigrat în Principate, I. Bădescu apreciază că secolele XVII şi XVIII stau sub semnul „acaparării greceşti". Instaurarea regimului fanariot, prebendial, a dus la dizolvarea structurilor voevodale. În schimb, secolul al XIX-lea, în prima sa jumătate, stă sub semnul Reconquistei, în cursul căreia sînt introduse instituţii de tip occidental. Tot acum, începe puternica pătrundere, prin intermediul celei de a doua serii a mişcării de diaspora, după seria fanariotă, a grupurilor alogene ale capitaliştilor uzurieri şi comerciali. Uzura şi „proprietarul absenteist" sînt cei doi factori care, în acest interval, au contribuit la orientarea capitalismului românesc spre forma sa periferială (capitalism „excentrat, extravertit") (p. 23—24).

„Evul de mijloc", notează autorul, „a stat sub semnul unui persistent echilibru între procesele de diaspora şi cele de asimilare a străinilor aflaţi în diaspora pe teritoriile româneşti, asimilarea se produce foarte rapid şi complet. Cu începere din secolul al XVIII-lea, se manifestă însă un *dezechilibru* între cele două procese. Ritmul şi amploarea (volumul) mişcării de diaspora depăşesc ritmul proceselor de asimilare. Consecinţele se manifestă „în primul rînd în planul suprastructurilor, apoi chiar şi în acel al structurilor sociale" (p. 21—22).

Explicării acestor probleme, schiţate sub formă de premise în prima parte îi sînt consacrate următoarele trei capitole. Este înfăţişată situaţia celor două Principate situate în suburbia Imperiului otoman, explicat sistemul fiscalizării fanariote şi rolul fanarioţilor în împingerea Principatelor în suburbia Imperiului, care au avut drept consecinţă îndepărtarea de „calea occidentală a dezvoltării" şi periferializarea (p. 68—69), în condiţiile în care pătura superpusă era complet separată de structura socială de bază (lumea socială ţărănească). Oraşul devine „un centru de exploatare prin tribut a comunităţilor rurale" (p. 73), iar clasa boierească este distrusă sau transformată în direcţie parazitară (p. 89). Se creează o „lumpenaristocraţie prebendială", care a distrus agenţii purtători ai condiţiilor de localizare a capitalului" (p. 81). Aceasta, după expresia lui M. Eminescu, a reprezentat „o parte (neofanariotă) a burgheziei româneşti" (p. 82).

Noua pătură, cea fanariotă, „va împinge societatea în suburbia Imperiului, iar odată cu pătrunderea capitalismului în această arie pătura superpusă va deveni din lumpenaristocraţie a Imperiului (pătură clientelară a aristocraţiei imperiale) lumpenburghezie a capitalismului metropolitan (pătură clientelară a burgheziei occidentale), împingînd, astfel, pentru a doua oară, societăţile locale în stare de suburbie a occidentului, civilizat, de data aceasta" (p. 95).